

Bosna Hersek Örneğinde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Çocukların Dinleme Alışkanlıkları

Deniz MELANLIOĞLU¹

Öz

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi faaliyetleri ülke sınırlarını aşarak yurtdışındaki pek çok ülkede etkin bir biçimde devam etmektedir. Bu ülkelerden biri de Balkan coğrafyası dendiğinde ilk akla gelen ülkelerden biri olan Bosna Hersek'tir. İlkokul, lise ve üniversite kademesinde ülke genelinde Türkçe, yabancı dil olarak öğretilmektedir. Türkçenin öğretiminde ilk aşama dinlemedir. Dinleme, diğer dil becerilerinin gelişimi için ön koşuldur, denilebilir. Bu nedenle hedef dil öğrencilerinin dinleme alışkanlıklarının bilinmesi gerekir. Bu çalışmada ilkokul düzeyinde Türkçe öğrenen çocukların dinleme alışkanlıklarını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada nitel ve nicel araştırmanın sunduğu imkânlar kullanılmıştır. Sonuçta çocukların hedef dile yönelik bir dinleme alışkanlığı geliştiremedikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, dinleme becerisi, dinleme alışkanlığı, Bosna Hersek.*

¹ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, denizmelanlioglu@hotmail.com

The Listening Habits of Children Learning Turkish as a Foreign Language: An Example from Bosnia and Herzegovina

Abstract

The activities of teaching Turkish as a foreign language have exceeded the national boundaries and are now performed in many countries. One of these countries is Bosnia and Herzegovina, the first country that comes to mind in the Balkans. Turkish is taught as a foreign language in primary schools, high schools and universities across the country. The first stage in Turkish language teaching is listening. Listening is a prerequisite for the development of other linguistic skills. Therefore, the listening habits of the learners of the target language should be known. The aim of this study is to determine the listening habits of children learning Turkish at the primary school level. The study used a qualitative and quantitative research design and found that the children were not able to develop listening habits for the target language.

Keywords: *Turkish as a foreign language, listening skills, listening habit, Bosnia and Herzegovina.*

1. Giriş

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi faaliyetleri ülke sınırlarını aşarak yurtdışındaki pek çok ülkede etkin bir biçimde devam etmektedir. Kimi ülkeler, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi meselesini bir devlet politikası olarak ele almakta ve eğitim sistemlerinde yabancı diller arasında Türkçenin öğretilmesini benimsemektedirler. Bu ülkelerden biri de Balkan coğrafyası dendiğinde ilk akla gelen ülkelerden biri olan Bosna Hersek'tir. Boşnaklar, kendilerini Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki varisi olarak görmekte ve bunu yaşamlarında da hissettirmektedirler. Solak,² bu durumun geçmişle değil bugünle ilişkili olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: *“Bosna'daki Osmanlı kültürü bir tarihi obje değildir, bir müze malzemesi değildir. Hâli hazırda yaşanan canlı bir realitedir.”*

İfade edilen bu gerçek, dilde ve kültürde de bir birlikteliğin oluşmasını sağlamıştır. İki millet arasındaki kültürel mirasın izleri o kadar derindir ki bu derinlik, Boşnakların Türkçeye olan ilgi ve merakını tek başına açıklamak için dâhi yeterli olabilir. Günümüzde Boşnakların Türkçe öğrenme isteği, kişisel istek ve girişimlerin ötesine taşınmış, her eğitim kademesinde Türkçe, zorunlu seçmeli yabancı dil statüsüne kavuşmuştur. Bu özelliği ile Bosna Hersek toprakları, hedef kitle bakımından Türkçenin öğretildiği en küçük yaş grubunu da içinde barındırmaktadır. Güncel veriler incelendiğinde 10 ilâ 17 yaş aralığındaki ortalama altı bin öğrencinin Türkçe öğrendiği görülmektedir. Dolayısıyla bu öğrencilerin Türkçeyi nasıl öğrendiği, öğrenme sürecinde neler yaşadıkları vb. unsurlar, daha iyi bir Türkçe öğretimi için bilinmesi gerekenler olarak düşünülmektedir. Okullarda derslerin genellikle anlatım esasına dayalı şekilde işlenmesi, başka bir ifadeyle öğretmenin konuşan, öğrencinin dinleyen durumunda olduğu bir yöntemle derslerin sürdürülmesi, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin dinleme becerilerinin ne ölçüde geliştirildiği veya geliştirilmesi gerektiği hakkında bilgi sahibi olunmasını zorunlu kılmaktadır.

2. Dinleme Becerisi

Yeni bir dil öğrenmede dinleme; konuşma, okuma ve yazma becerilerinin gelişimine temel oluşturur.³ Dinleme, becerilerin *“Külkedisi”* olarak nitelenmekte ve beceriye yönelik süregelen bir ihmalin olduğunu belirtilmektedir.⁴

² E. Solak, “Bosna Hersek'te Türkçe ve Türk Dili Eğitimi ile İlgili Çalışmalar”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 2011, 165-174.

³ R. L Oxford, “Research Update on Teaching L2 Listening”, *System*, 21 (2), 1993, 205-211.

⁴ D. Nunan, *Second Language Teaching and Learning*, Heinle & Heinle, Boston, 1999.

Bu ihmalin nedeni, hedef dili öğrenmede en az etkiye sahip beceri olarak görülmesinden kaynaklandığı şeklinde ifade edilmektedir.⁵

Dinleme yabancı ya da ikinci dil öğreniminde dinleyicinin sözel iletiyi anlamlandırması ve anlamlandığı materyali ön bilgilerle sentezlenmesini içerdiği için öğrenilmesi ve kullanılması zor bir beceridir.⁶ Ayrıca dinlenenlerin uzun süreli belleğe taşınması, yorumlanması ve ihtiyaç hâlinde çağırılması yabancı dil öğretiminde dinleme için oldukça zor aşamalar olarak değerlendirilmektedir.⁷ Bu nedenle yabancı dil sınıflarında iyi dinleyici özelliğine sahip öğrenci sayısı oldukça azdır.⁸ Oysa öğrenci diğer becerileri de öğrenmek ve kullanmak için dinleme materyali hakkında yorum yapmalı, soru sormalı ve yöneltilen sorulara cevap vermelidir. Dolayısıyla dinleme pek çok adımdan oluşan karmaşık bir süreçtir.⁹ Bu süreç hedef dilde yeterli kelime bilgisine sahip olmayan öğrenci için daha da karmaşık bir hâl almaktadır. Öğrencinin dinleme seviyesini geliştirmek için yapılacaklar şu şekilde sıralanabilir:¹⁰

- Dinleme materyalinin ne hakkında olduğu ile ilgili tahminde bulunma
- Dinleme esnasında bilinmeyen kelime ya da kelime grubuyla karşılaşıldığında tedirgin olmadan anlamına yönelik tahminde bulunma
- Dinleme materyalini anlamak için ön bilgilerini kullanma
- Dinleme materyalindeki gerekli ve gereksiz bilgiyi ayırt edebilme
- Dinleme materyalinin gerekli görülen yerlerini not etme ya da özetleme
- Bağlaç, edat ve ünlem gibi unsurların metne kattığı anlamı fark etme
- Vurgu, tonlamanın verdiği ipuçlarını anlama
- Dinleme materyalinde sunulan bilgiyi yorumlama

Yukarıda sıralanan maddeler yabancı ya da ikinci dilde dinlemenin geliştirilmesi için hayati öneme sahiptir denilebilir. Çünkü öğrenci, ana dilinde

⁵ J. C. Richards, "Second Thoughts on Teaching Listening", *RELC Journal*, 36 (1), 2005, 85-92.

⁶ S. J. Nagle and S. L. Sanders, "Comprehension Theory and Second Language Pedagogy", *TESOL Quarterly*, 20 (1), 1986, 9-26.

⁷ D. Mendelsohn, "Learning How to Listen Using Learning Strategies", (In E. & Uso-Juan), *Current Trends in the Development and Teaching of the Four Language Skills*, Heinle & Heinle, Boston, 2006, (pp. 52-65).

⁸ M. 'Bagheri and S. Karami, "The Effect of Explicit Teaching of Listening Strategies and Gender on EFL Learners' IELTS Performance", *Journal of Language Teaching and Research*, 5 (6), 2014, 1387-1392.

⁹ L. Vandergrift, "Orchestrating Strategy Use: Toward a Model of the Skilled Second Language Listener", *Language Learning*, 53 (3), 2003, 463-496.

¹⁰ J. Willis, *Teaching English Through English*, Longman, London, 1981.

dinlerken duyduklarını kelime kelime anlamlandırma gayreti içerisine girmez, bütünü kavrar ve içeriği oluşturur.¹¹ Oysa yabancı dil öğreniminde bu durum tamamen farklılaşır ve her duyulanın anlamlandırılması söz konusudur. Belirtilen nokta da öğreticinin sorumluluğu oldukça fazladır, denilebilir.

Öğretmen, öğrencileri dinleme becerisi bakımından geliştirmek istiyorsa dinleme sürecinde yaşanan problemleri belirlemeli ve bunları gidermeye yönelik çözüm önerileri getirip etkililiğini değerlendirmelidir. Öğretmen, dinleme etkinliklerinde karşılaşılan problemleri ortadan kaldırma aşamasında dinleme stratejilerinden yararlanabilir. Bunun için öğretmenin sınıfın dinleme seviyesi, hangi stratejileri aktif olarak kullandığı ya da bildiği konusunda bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bu nedenle öğrencilerin dinleme davranışlarına dikkat edilmesi gerektiği araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır.¹²

Dinlemenin çok aşamalı karmaşık bir süreci içermesi, dinleyicinin süreç içerisinde kendi dinleme etkinliğini yönetmesini ya da kendi dinleme süreci hakkında farkındalık düzeyinin yüksek olmasını gerekli kılmaktadır. Bunun için öğrenci, dinleme faaliyetlerinde birtakım stratejilerden yardım almak durumundadır. Bunlar, dinleme stratejileri olarak adlandırılmaktadır. Dinleme stratejilerinin kullanımı, aynı zamanda öğrencilerin dinleme alışkanlığı kazanmaları anlamına gelmektedir.

3. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dinleme Stratejileri

Söyleneni anlayıp anlamlı bir şekilde geribildirimde bulunmak başka bir ifadeyle iletişimi sürdürmek için dinleme, stratejik olarak sürdürülmelidir.¹³ Stratejik dinlemede amaç, anlamanın derecesini yükseltmektir. Stratejik dinleyicilerin tahmin becerisi gelişmiştir ve metindeki ipuçlarını etkin bir şekilde kullanabilirler.¹⁴ Dinleme stratejileri öğrencinin dinlerken herhangi bir nedenle sürecin sekteye uğraması ya da sonlanması durumunda dinleme sürecine yeniden dâhil olmak ve süreci devam ettirmek için bilinçli gösterdiği çaba sırasında kullandığı işlemler olarak tanımlanabilir.¹⁵ Bilgiyi alma, depolama,

¹¹ A. Chen, "EFL Listeners' Strategy Development and Listening Problems: A Process-Based Study", *The Journal Of Asia TEFL*, 10 (3), 2013, 81-101.

¹² S. Owca, E. Pawlak and M. Pronobis, *Improving Student Academic Success Through the Promotion of Listening Skills*, Saint Xavier University Press, London, 2003.

¹³ B. Elemen, *Türkçeyi İkinci Dil Olarak Öğrenen Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Lisans Düzeyinde Kullandıkları Dinleme Stratejileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 2014.

¹⁴ H. Akyol, *Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2006.

¹⁵ A. U. Chamot, "Learning Strategies and Listening Comprehension", In D. J. Mendelsohn and J. Rubin (Eds.), *A Guide for the Teaching of Second Language Listening*, Dominic, San Diego, 1995, pp. 13-30.

ihtiyaç anında bellekten çağırma ve kullanma için öğrenci, dinleme stratejilerini kullanabiliyor olmalıdır. O'Malley ve Chamot¹⁶ öğrenme stratejilerini; üstbilgi, biliş ve sosyo-duygusal olmak üzere üçe ayırmakta ve bu stratejilerin dinlemeye de uyarlanabileceğini ifade etmektedirler. Üstbilgi stratejilerini kullanmak dinlediğini anlamayı artırmak, hedef dilin söz varlığına hâkim olmak için planlama, izleme ve değerlendirme aşamalarını gerçekleştirmeyi kapsamaktadır.¹⁷ Öğrencinin üstbilgi stratejilerinden faydalanabilmesi biliş stratejilerini biliyor ve kullanıyor olmasına bağlıdır. Biliş stratejileri, dinleyicinin dinleme materyaliyle ilgili çeşitli yöntem ve tekniklerden yararlanması, çıkarımda bulunması, tercüme yapması gibi aşamaları içermektedir. Sosyo-duygusal stratejiler ise dinleme kaygısının giderilmesi için sınıf ortamında iş birliğine dayalı çalışmaların desteklenmesidir.¹⁸ İfade edilen stratejiler ve basamaklar dikkate alındığında bunların, öğrencinin dinleme sürecinin her bir aşamasında gerçekleştirebileceği uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde dinleme stratejilerinin süreç temelli ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü öğrenci bir aşamada hem biliş hem üstbilgi hem sosyo-duygusal stratejiyi bir arada kullanabilir. Bir başka ifadeyle stratejiler; *dinleme öncesi*, *dinleme sırası* ve *dinleme sonrası* olarak değerlendirilmelidir. Böylece öğrencinin kendi sürecine yönelik farkındalığını daha kolay kavraması da sağlanmış olur.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde her ne kadar iletişimsel yaklaşımın benimsendiği, buna yönelik bir eğitimin verildiği ifade edilse de dinleme materyallerinin özelliklerine ve etkinliklerinin uygulanma biçimine bakıldığında durumun farklı olduğu görülmektedir. Dinleme sürecinde dil bilgisi çeviri ile işitsel dilsel yöntemin sunduğu imkânlardan faydalanıldığı, vurgulanan ve tekrarlanan yapı ile desenlerin varlığından anlaşılmaktadır.¹⁹ Bu sürece dinlediğini anlama testleri eşlik etmektedir. Chen'e²⁰ göre yapılan

¹⁶ M. J. O'Malley and A. U. Chamot, *Learning Strategies in Second Language Acquisition*, Cambridge University Press, England, 1990.

¹⁷ D. Melanlioğlu, "Dinleme Becerisine Yönelik Ölçme Değerlendirme Çalışmalarında Üstbilgi Stratejilerinin Kullanımı", *Turkish Studies*, (Kış, 2012), s. 583-1595; D. Melanlioğlu, *Üstbilgi Stratejileri Eğitiminin İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Dinleme Becerilerine Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2011; M. Katrancı, *Üstbilgi Stratejileri Öğretiminde Dinlediğini Anlama Becerisine ve Dinlemeye Yönelik Tutuma Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2012.

¹⁸ L. Vandergrift, "The Comprehension Strategies Of Second Language (French) Listeners: A Descriptive Study", *Foreign Language Annals*, 30, 1997, pp. 387-409.

¹⁹ M. Rost, *Teaching and Researching Listening*, Longman, New York, 2002.

²⁰ Chen, *ibid*, p. 87.

bu uygulamalar, dinleyiciler için engelleyici bir niteliğe sahiptir. Sürekli tekrarlar, öğrenciyi etkinlikten ya da süreçten kopartabilir.

Dinleme becerisinde öğrencilerin dinleme problemlerinin başında dinleme stratejilerini kullanamamaları gelmektedir.²¹ Öğrencilerin ana dilindeki öğrenme geçmişleri hakkında bilgi sahibi olmayan öğretici, hedef dilde dinleme becerisini geliştirirken öğrencinin bilmediği dinleme stratejilerini kullanabilir, bu da becerinin gelişimini olumsuz yönde etkiler. Dinleme eğitiminde öncelikle öğrencilerin dinleme stratejileri konusunda kendilerini geliştirmeleri sağlanmalıdır. Dinleme becerisinde karşılaşılan engellerde öğrenci kadar öğreticinin pedagojik alt yapısının da önemli bir yeri vardır.²² Öğretici, öğrencinin dinleme sürecinden ziyade dinleme materyaline yönelir ve etkinliğini metin temeline yerleştirirse öğrencinin pek çok dinleme engeliyle karşılaşmasına ve dinlemeyi etkin olarak kullanamamasına zemin hazırlamış olur. Sadece öğreticinin talimatları doğrultusunda sürece katılan, bağımsız hareket edemeyen ya da bunun farkına varamayan öğrenci de dinleme becerisini aktif kullanamamakta ve bir dinleme engeliyle karşılaştığında nasıl bir strateji geliştirmesi gerektiğini bilememektedir.²³ Test odaklı dinleme eğitiminden öğrenci odaklı dinleme eğitime geçmek, etkin dinleme becerisi için bir zorunluluktur.²⁴ Her biri farklı dinleme süreçlerine sahip öğrencilerin dinlediğini anlama ve hedef dili geliştirmelerini sağlamak açısından ifade edilen noktanın önemli olduğu düşünülmektedir.

İkinci ya da yabancı dil öğreniminde dinlediğini anlamanın önemi ve dinlediğini anlama stratejilerinin dinleme alışkanlığına olan katkısı bilinmesine rağmen Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dinleme stratejileri üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin Türkçede dinleme becerileri geliştirilmek isteniyorsa öncelikle hangi aşamalarda eksiklikleri olduğunun tespiti gerekir. Yapılan tespit sonucunda yapılacak etkinlikler dinleme stratejilerini kazandırmaya yönelik olmalıdır. Öğrenci Türkçeyi sadece sınıf içi uygulamalarda değil sınıf dışı iletişimde de kullanacaktır. Dolayısıyla dinleme stratejileri eğitimiyle öğrencilerin özerk olması sağlanabilir. Özellikle Türkçeyi küçük yaşlarda öğrenenler için bu durum bir zorunluluktur denilebilir. Küçük yaşlarda hedef dilde dinleme sürecine yönelik farkındalık geliştirecek öğrenci, dinlemeyi bir alışkanlığa

²¹ Elemen, Age, s. 52.

²² L. Vandergrift, "Listening to learn or learn to listen?", *Annual Review of Applied Linguistics*, 24, 2014, pp. 3-25.

²³ A. Chen, "Effects of Listening Strategy Training For EFL Adult Listeners", *The Journal of Asia TEFL*, 7 (1), 2010, pp. 135-169.

²⁴ Richards, *ibid*, p. 90

dönüştürecek ve diğer becerileri öğrenmesi de kolaylaşacaktır. İfade edilenler doğrultusunda bu çalışmanın amacı, kendi ülkelerinde (Bosna-Hersek) ilkököl düzeyinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin dinleme stratejilerini kullanma durumlarını belirleyerek dinleme alışkanlığı kazanma durumlarını ortaya koymaktır.

4. Çalışma Grubu

Araştırma kapsamındaki katılımcılar iki grup şeklinde ele alınabilir: Dinleme stratejilerini kullanma durumları tespit edilmek istenen öğrenciler ve dinleme etkinliklerini gerçekleştiren öğretmenler. Çalışma grubunda yer alan öğrenciler Bosna Hersek'te yaşamaktadır. Bosna Hersek eğitim sistemi ilkököl, lise ve üniversite olmak üzere üç kademedir oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrenciler, ilkökölde seçmeli yabancı dil olarak Türkçe dersini seçen 6, 7, 8 ve 9. sınıf öğrencileridir. Yaş aralıkları 10 ilâ 15 arasında değişmektedir. 76 katılımcının 46'sı kız, 30'u erkektir. Çalışma grubundaki öğrencilerin ailesinde Türkçe bilen yoktur ve sınıf dışında Türkçe etkileşime geçme imkânları bulunmamaktadır. Sınıf düzeylerine göre araştırmaya katılım oranı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 1: Çalışma Grubunun Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	f	%	Okul Sayısı
6	21	28	3
7	18	24	
8	20	26	
9	17	22	
Toplam	76	100	

Çalışma grubunun dağılımına bakıldığında verilerin üç okuldan toplandığı görülmektedir. Bunun nedeni, Türkçenin her ilkökölde seçmeli yabancı dil dersi olarak okutulmamasıdır. Türkçenin ders olarak programa alınması, okulun tercihidir. Dolayısıyla bazı okullar, dersi yeni vermeye başladığı için üst sınıflar bulunmamaktadır. Araştırma kapsamında her sınıf seviyesinde öğrencinin durumu değerlendirilmek istendiği için farklı okullarda çalışılmıştır.

Veri toplanan bir başka grup öğretmenlerdir. Katılımcılar, ülkelerinde Türkoloji bölümünü bitirmişlerdir. Eğitimleri sırasında dil öğretimine yönelik herhangi bir ders daha sonrasında da herhangi bir hizmet içi eğitim almamışlardır. 2 bayan 1 erkek öğreticinin kıdemleri 2 ilâ 4 yıl arasındadır. Öğreticilerin Türkiye'de bir hafta gibi kısa süreli bulunma imkânları olmuştur.

5. Yöntem

Katılımcıların çeşitliliği nedeniyle araştırmada öğrencilerin dinleme alışkanlıklarının gözlemlendiği birinci kısımda yapılandırılmış gözlem formu kullanıldığı için nicel, öğretmenlerin görüşlerine başvurulduğu ikinci kısımda ise yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan yararlanıldığı için nitel araştırmanın sunduğu imkânlardan faydalanılmıştır.

6. Veri Toplama Araçları

Kendi ülkelerinde (Bosna-Hersek) ilkökul düzeyinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin dinleme alışkanlıklarını belirlemeyi amaçlayan araştırmanın verileri, öğrencilerden araştırmacı tarafından hazırlanan gözlem formu ile öğreticilerden ise açık uçlu sorular yardımıyla toplanmıştır.

“Yabancı Öğrenciler İçin Dinleme Alışkanlıkları Gözlem Formu” araştırmacı tarafından konuyla ilgili kaynaklarda geçen dinleme stratejilerinin derlenip bir araya getirilmesi ile hazırlanmış, kaynaklardan hareketle listede dinleme öncesi, sırası ve sonrası şeklinde gruplandırılan stratejilere yönelik 43 madde yer almaktadır. İkinci aşamada hazırlanan listenin yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin dinleme alışkanlıklarını karşılama durumu uzman görüşüne sunulmuş, yabancılara Türkçe öğretimi alanında çalışan 4, ölçme değerlendirme alanında çalışan 1 uzmandan alınan görüşler doğrultusunda 43 maddelik listeden 22 madde çıkarılmış ve 21 maddelik “Yabancı Öğrenciler İçin Dinleme Alışkanlıkları Gözlem Formu”na son şekli verilmiştir. Gözlem formu *yeterli değil* (1), *yeterli* (2), *mükemmel* (3) şeklinde üçlü derecelendirilmiştir.

Araştırmanın nitel verileri ise yarı yapılandırılmış açık uçlu sorularla toplanmıştır. Soruların hazırlanmasında yine yabancılara Türkçe öğretimi alanında çalışan 4, ölçme değerlendirme alanında çalışan 1 uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri neticesinde 7 sorudan oluşan görüşme formu, 4 soru olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu sorular öğreticilerle yapılan görüşmelerde kullanılmıştır. Çalışma kapsamında veri toplamak amacıyla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. *Dinleme etkinliklerini nasıl düzenliyorsunuz?*
2. *Dinleme etkinliklerinin öğrencilerinizin Türkçesini geliştirdiğini düşünüyor musunuz?*
3. *Dinleme etkinliklerini gerçekleştirirken farklı uygulamalardan yararlanma durumunuz nedir?*

4. *Dinleme sürecinde hangi dinleme stratejilerinden faydalandığınızı anlatabilir misiniz?*

Araştırmacı, öğretmenlerden randevu alarak görüşmelerini, öğretmenlerin buldukları okullarda gerçekleştirmiştir. Öğreticilerden görüşmenin ses kayıt cihazıyla kaydedilebilmesi için izin istenmiş ancak öğretmenler, Türkçelerinin yeteri kadar iyi olmaması gerekçesiyle görüşmenin kayıt altına alınmasını istememişlerdir Görüşmeler 20-30 dakika aralığında tamamlanmıştır.

7. Verilerin Analizi

Araştırmanın gözlem formundan elde edilen nicel verileri, SPSS 17 paket programından yararlanılarak yüzde ve frekans olarak analiz edilirken öğretmenlerle yapılan görüşmelerden ulaşılan verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Bu tip araştırmalarda veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir.²⁵ Bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılabilmesi çabası vardır. Araştırma verileri üzerine yapılan içerik analizinde araştırmacı, bir alan uzmanı ile birlikte çalışmıştır. Dört soruya verilen cevaplar, sınıflandırılmıştır. Bu sınıflamadan sonra temalar oluşturulmuştur. Uzman ve araştırmacı tarafından ulaşılan temalar böylece son hâlini almıştır. Ana anlamlar etiketlenmiş, kavramlar gruplanıp temalar oluşturulmuş ve temalar adlandırılmıştır. Temaların belirlenmesinden sonra tablolar hazırlanmış ve temalara örnek olabilecek cümlelerle tablolar zenginleştirilmiştir. Araştırmaya katılan üç öğreticinin isimlerine ve cinsiyetlerine bakılmaksızın birden üçe kadar numara verilmiştir. Tablolarda bulunan temaların ve örnek konuşma cümlelerinin yanında bulunan numaralar katılımcılara ait numaralardır (K1: Görüşleri alınan birinci öğretici gibi.).

8. Bulgular

Araştırma kapsamında “Yabancı Öğrenciler İçin Dinleme Alışkanlıkları Gözlem Formu” ile öğrencilerden elde edilen verilerin analizi sonucu ulaşılan bulgular şu şekildedir:

²⁵ A. Yıldırım ve H. Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

Tablo 2: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Çocukların Yabancı Öğrenciler İçin Dinleme Alışkanlıkları Gözlem Formu'na Göre Dinleme Alışkanlıkları

Süreç	Alışkanlık ifadeleri	Katılım oranı					
		1		2		3	
		n	%	n	%	n	%
<i>Dinleme Öncesi</i>	Dinlenecek konu hakkında genel bilgi toplama	47	62	20	26	9	12
	Dinleme materyalinin içeriği hakkında tahminde bulunma	31	41	30	39	15	20
	Dinleme amacını belirleme	62	82	14	18	-	-
	Amacına uygun tür, yöntem, teknik seçme	68	89	8	11	-	-
	Dikkatini dinlenecek metne yoğunlaştırma	43	57	21	28	12	15
<i>Dinleme Sırası</i>	Vurgu ve tonlamaya dikkat ederek dinleme	56	74	18	24	2	2
	Önemli yerleri not alma	21	28	40	53	15	19
	Metnin anahtar kelimelerini belirleme	68	89	5	7	3	4
	Bilinmeyen kelimeleri bağlamdan hareketle tahmin etme	37	49	30	39	9	12
	Önceki bilgilerini harekete geçirme ve dinlenenle ilişkilendirme	43	57	21	28	12	15
	Dinleme sürecini izleme	73	96	2	3	1	1
	Dinlediklerini zihninde canlandırma	15	20	49	64	12	16
<i>Dinleme Sonrası</i>	Dinlenen materyalin ana fikrini bulma	32	42	35	46	9	12
	Ana fikri destekleyen yardımcı fikirleri belirleme	47	62	21	28	8	10
	Dinledikleri hakkında sorulan sorulara cevap verme	23	30	44	58	9	12
	Dinlediklerini özetleme	19	25	41	54	16	21
	Dinlediklerine yönelik görselleri akış sırasına koyma	15	20	42	55	19	25
	Metne farklı başlıklar bulma	27	36	36	47	13	17
	Yeni öğrendiği bilgiyi günlük hayatında nasıl kullanacağını sorgulama	54	71	18	24	4	5
	Dinleme sürecindeki eksikliklerini belirleme	69	91	6	8	1	1
	Dinlediklerine yönelik çıkarımda bulunma	54	71	19	25	3	4

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin dinleme sürecinde dinleme öncesine ilişkin gösterdikleri dinleme alışkanlığı kazanımlarını tam olarak yerine getiremedikleri görülmektedir. Öğrenciler özellikle dinleme amacını belirleme (%82), dinleme tür, yöntem ve tekniğini belirleme (%89), dinlenecek konu hakkında bilgi toplama (%62) basamaklarında yetersizdir, denilebilir. Öğrenciler, dinleme öncesinde metnin içeriğine yönelik tahminlerinde başarılıdır (%39-%20), ifadesi tabloya göre ulaşılabilecek bulgulardan biridir.

Dinleme sırasına yönelik alışkanlık ifade eden maddeler incelendiğinde öğrencilerin, üstbilgi stratejilerini kapsayan dinleme sürecini izleme (%96) noktasında yetersiz kaldıkları söylenebilir. Başka bir ifadeyle öğrenciler, Türkçe öğrenirken üstbilgi stratejilerini kullanamamaktadır. Dinlerken önemli yerleri not etmeyi tercih eden öğrenciler (%53), aynı zamanda bağlamdan hareketle bilmedikleri kelimelerin anlamlarına yönelik çıkarım yapabilmekte (%39) ancak metne ilişkin anahtar kelimeleri belirlemede yetersiz kalmaktadır (%89), şeklinde bir yorumda bulunulabilir.

Dinleme sonrasına bakıldığında ise öğrencilerin dinlediklerine yönelik görselleri akışa koymada (%55) başarılı oldukları; dinleme sürecindeki eksikliklerini belirleme (%91) ve dinlediklerine yönelik çıkarımda bulunma (%71) aşamalarında istenen performansı gösteremedikleri anlaşılmaktadır.

Öğrenci gözlemlerinin yanı sıra dinleme alışkanlığı kazandırmada öğretmenin de sorumlulukları dikkate alınmıştır. Öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında ulaşılan bulgular ise aşağıdaki tablolarda ifade edilmiştir.

Tablo 3: Dinleme Etkinliklerinin Uygulanışı

<i>Dinleme etkinliklerini nasıl düzenliyorsunuz?</i>	
Kastedilen	İfade edilen
Görsel-ışitsel araçlar (K3)	Okulda birçok teknolojik aletler yok. Ben kendim yapıyorum. Telefonumdan ve bilgisayarımdan kaydettim. Dinletiyorum. (K3)
Etkinlik düzenlememe (K1-K2)	Türkçe ders saati çok az. Kitap bitmiyor. Televizyonda Türk dizileri var. Hepsini Elif'i izler. Altyazılı zaten. Oradan dinleme yapıyorlar. (K1) Etkinlik yapmam çünkü derste soru soruyorum onlar da cevap veriyor. Başka bir şey yapmıyorum. (K2)

Tablo 3 incelendiğinde katılımcılardan sadece birinin dinleme etkinliklerinden yararlandığı görülmektedir. Diğer katılımcılar, dinleme becerisinin gelişimini, öğrencilerin bireysel çabasına bırakmıştır, denilebilir. K2, Türkçe dersinde soru-cevap tekniğinden yararlandığını dile getirmiştir ancak hedef dilin öğretiminde üç öğretmen de Boşnakçayı kullanmaktadır. Bu durumda dinleme becerisi, hedef dilde geliştirilememektedir.

Tablo 4: Dinleme Etkinliklerinin Türkçeyi Geliştirmeye Katkısı

<i>Dinleme etkinliklerinin öğrencilerinizin Türkçesini geliştirdiğini düşünüyor musunuz?</i>	
Kastedilen	İfade edilen
Evet (K1-K3)	Öğrenciler yeni kelimeler için dinlemeli. Ayrıca telaffuz çok önemli. Çocukların Türk arkadaşı yok. Kelimeleri tam söyleyemiyorlar, utanıyorlar. Bunun için dinleme çok önemli. (K1) Türkçe konuşmak istiyorlarsa öğrencilerim dinlemeli. Yoksa konuşamazlar. Bunun için etkinlik yapıyorum. (K3)
Hayır (K2)	Bana sorarsan okuma en önemlidir. Öğrenciler okur ve öğrenir. Dinleme çok önemli değil. Çünkü bilmiyorum beni dinler mi? Sınıflar 20 kişi. Hangisi beni dinledi, ben bilmem. (K2)

Tablo 4'e bakıldığında konuşma becerisi üzerindeki etkisi bakımından dinleme etkinliklerinin olumlu bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, öğrencilerin hedef dili öğrenmeyi, sözlü iletişim becerilerini gerçekleştirme ile eş değer gördüğü şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 5: Dinleme Etkinliklerinde Farklı Uygulamalara Yer Verme

<i>Dinleme etkinliklerini gerçekleştirirken farklı uygulamalardan yararlanma durumunuz nedir?</i>	
Kastedilen	İfade edilen
Film izletme (K1)	Çok komik Türk filmleri var. Öğrencilerime onları izletiyorum. Hem buradaki Yunus Emre filmler izletiyor. Çocukları, onlara götürürüm. Seviyorlar. (K1)
Drama (K3)	Kitaptaki bölümler var. Sınıfta öğrencilere onları canlandırma yaptırıyorum. Çok gülüyoruz. Konuşurken dinliyorlar. (K3)
Farklı uygulama yapmama (K2)	Dinleme etkinliğine zaman yok. (K2)

Hedef dilin öğretimi, çocuklarla ders kitabı aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ders kitabında dinleme becerisinin gelişimine yönelik etkinlikler mevcuttur. Tablo 5’te öğretmenlerin ders kitabı haricinde farklı dinleme uygulamalarından yararlanan durumları ifade edilmektedir. Tablo incelendiğinde dinlemenin görselle somutlandığı uygulamalar kullanıldığı belirtilmektedir.

Tablo 6: Dinleme Sürecinde Kullanılan Stratejiler

<i>Dinleme sürecinde hangi dinleme stratejilerinden faydalandığınızı anlatabilir misiniz?</i>	
Kastedilen	İfade edilen
Adını bilmeyip kullanma (K1-K3)	Öğrencilere dinledikleri hakkında soru sorarım, anlatma yaptırırım. Bazen de oynatırım ama strateji hiç yaptırmadım. (K1) Şarkı dinletip kelime soruyorum, not aldırıyorum çünkü hatırlamazlar. (K3)
Kullanmama (K2)	Strateji nedir bilmiyorum. Ders kitabını takip ediyoruz burada. Başka bir şey kullanmıyoruz. (K2)

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin dinleme stratejileri konusunda bilgi eksiklikleri vardır. Dinleme stratejilerinin dinleme alışkanlığı kazanmada önemi göz önüne alındığında bu bulgunun oldukça önemli olduğu söylenebilir.

9. Sonuç ve Tartışma

Dinleme stratejileri eğitiminin dinlediğini anlamayı olumlu yönde etkilediği, öğrencilerin dinleme alışkanlığı kazanmalarına katkı sağladığı konuyla ilgili yapılan çalışmalarda vurgulanmaktadır.²⁶

Bosna Hersek’te Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi yapılan sınıflara dinleme eğitimi açısından bakıldığında pek çok faktörün bu süreci olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Haftada iki saat Türkçe dersi alan öğrencilerin bu iki saatte hangi becerisini geliştirmeye yönelik bir eğitim yapılabileceği noktasında tereddütlerin olduğu söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerin motivasyonlarının yeterli olmadığı, dinleme eğitiminin nasıl yapılması gerektiği hususundaki bilgi eksiklikleri de bu olumsuzluklara eklendiğinde sonuç hiç de iç açıcı gözükmemektedir. Öğreticiler, üniversitelerin Türkoloji bölümler-

²⁶ K. A. Carrier, “Improving High School English Language Learners’ Second Language Listening Through Strategy Instruction”, *Bilingual Research Journal*, 27 (3), 2003, pp. 383-408; Y. Chen, “Barriers to Acquiring Listening Strategies for EFL Learners and Their Pedagogical Implications”, *TESL-EJ Journal*, 8(4), 2005, pp. 1-20; V. Harris, “Exploring Progression: Reading and Listening Strategy Instruction with Near-Beginner Learners of French”, *Language Learning Journal*, 35 (2), 2007, pp. 189-204.

rinden mezun olmuşlardır ve lisans eğitimi sırasında genelde dil özelde ise becerilerin öğretimine yönelik herhangi bir ders almamışlardır. Ders işleme sürecinde edindikleri deneyimleriyle hareket etmektedirler. Kıdemleri dikkate alındığında ise bu deneyimlerin yeterli olduğunu ifade etmek güçtür. Dolayısıyla Bosna Hersek'te yabancı dil olarak Türkçe öğrenen çocukların dinleme alışkanlığı kazanma bakımından yeterli düzeyde olmadığı ifade edilebilir.

Türkçe öğrenen yabancıların dinleme stratejileri kullanımına yönelik yapılan bir araştırmada dinleme eğitimi stratejilerinin hemen hepsini genel olarak kullandıkları, bununla birlikte dinleme sırası ile dinleme sonrası stratejileri daha fazla kullandıkları, dinleme öncesi stratejilerini ise az kullandıkları tespit edilmiştir.²⁷ Bu araştırma kapsamında bakıldığında ise dinleme öncesi stratejilerinin kullanımı diğer iki basamağa göre daha iyi bir düzeydedir, denilebilir.

Tahmin, tekrar ve çözümleme dinleme etkinliğinde en çok başvurulan üç stratejidir.²⁸ Yavuz,²⁹ öğrencilerin tahmin, tekrar, bağlamsallaştırma, detaylandırma, çözümleme, dikkatini yoğunlaştırma, izleme, yorumlama, değerlendirme, anahtar sözcükleri fark etme stratejilerini kullandığını ifade etmektedir. Sözel derslerde dinleme stratejilerinin üçte ikisi kullanılmakta; öğrenciler genelde biliş ve sosyal stratejileri kullanarak süreci tamamlamakta, üstbiliş stratejilerini ise yeterli düzeyde kullanamamaktadırlar.³⁰ Dinleme becerisi gelişmiş öğrencilerin en belirgin özelliği üstbiliş stratejilerini dinleme amaçlarına uygun şekilde ihtiyaç hâlinde kullanabiliyor olmalarıdır.³¹

Konuşma, okuma, yazma becerilerini öğretme ile dil bilgisi kurallarını kavratmada dinleme temel beceridir. Bu nedenle hedef dili öğrenenlerin öncelikle Türkçe dinleme becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Özellikle kendi ülkelerinde Türkçe öğrenenler için bu beceri daha da önemli bir yere sahiptir. Konuya bu açıdan bakıldığında öğreticilere büyük sorumluluklar düşmektedir. Yerel öğreticilerin dil öğretimine yönelik aldıkları eğitim yetersizdir. Ayrıca Türkçe düzeyleri de hedef dili öğretecek düzeyde değildir. Bu nedenle ders, Boşnakça işlenmektedir. Özelde Bosna Hersek genelde ise

²⁷ Elemen, Age, s. 99.

²⁸ Chamot, ibid, p. 17.

²⁹ F. Yavuz, "İngilizceyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin Dinleme Becerilerinde Kullandıkları Strateji ve Taktikler", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (25), 2011, pp. 288-299.

³⁰ S. Yükselci, *Teachers' Practices and Perceptions Regarding Listening Strategies, and Perceptions of Difficulties Likely to Arise in English Listening Comprehension Lessons*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

³¹ J. M. O'Malley, A. U. Chamot and L. Küpper, "Listening Comprehension Strategies in Second Language Acquisition", *Applied Linguistics*, 10, 1989, pp. 418-437.

kendi ülkelerinde Türkçe öğrenenler için bir öğretici eğitim programı düzenlenmeli, eğitimde becerilerin öğrenenlere seviyeye uygun nasıl verileceği aktarılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akyol, Hayati. *Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Bagheri, Morteza and Samaneh Karami. “The Effect of Explicit Teaching of Listening Strategies and Gender on EFL Learners’ IELTS Performance”, *Journal of Language Teaching and Research*, 5 (6), 2014, pp. 1387-1392.
- Carrier, Karen A. “Improving High School English Language Learners’ Second Language Listening Through Strategy Instruction”, *Bilingual Research Journal*, 27 (3), 2003, pp. 383-408.
- Chamot, Anna Uhl. Learning Strategies and Listening Comprehension, In D. J. Mendelsohn and J. Rubin (Eds.), *A Guide for the Teaching of Second Language Listening*, Dominic, San Diego, 1995, pp. 13-30.
- Chen, Ai-hua. “Effects of Listening Strategy Training For EFL Adult Listeners”, *The Journal of Asia TEFL*, 7 (1), 2010, pp. 135-169.
- Chen, Ai-hua. “EFL Listeners’ Strategy Development and Listening Problems: A Process-Based Study”, *The Journal Of Asia TEFL*, 10 (3), 2013, pp. 81-101.
- Chen, Yiching. “Barriers to Acquiring Listening Strategies for EFL Learners and Their Pedagogical Implications”, *TESL-EJ Journal*, 8(4), 2005, pp. 1-20.
- Elemen, Bünyamin. *Türkçeyi İkinci Dil Olarak Öğrenen Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Lisans Düzeyinde Kullandıkları Dinleme Stratejileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 2014.
- Harris, Vee. “Exploring Progression: Reading and Listening Strategy Instruction with Near-Beginner Learners of French”, *Language Learning Journal*, 35 (2), 2007, pp. 189-204.
- Katranç, Mehmet. *Üstbiliş Stratejileri Öğretiminin Dinlediğini Anlama Becerisine ve Dinlemeye Yönelik Tutuma Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2012.
- Melanlioğlu, Deniz. *Üstbiliş Stratejileri Eğitiminin İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Dinleme Becerilerine Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2011.

- Melanlioğlu, Deniz. “Dinleme Becerisine Yönelik Ölçme Değerlendirme Çalışmalarında Üstbiliş Stratejilerinin Kullanımı”, *Turkish Studies*, (Kış, 2012), 583-1595.
- Mendelsohn, David. “Learning How to Listen Using Learning Strategies”, (In E. &. Uso-Juan), *Current Trends in the Development and Teaching of the Four Language Skills*, Heinle & Heinle, Boston, 2006, pp. 52-65.
- Nagle, Stephen J. and Sara L. Sanders. “Comprehension Theory and Second Language Pedagogy”, *TESOL Quarterly*, 20 (1), 1986, pp. 9-26.
- Nunan, David. *Second Language Teaching and Learning*, Heinle & Heinle, Boston, 1999.
- O’Malley, Michael J., Anna Uhl Chamot and Lisa Küpper. “Listening Comprehension Strategies in Second Language Acquisition”, *Applied Linguistics*, 10, 1989, pp. 418-437.
- O’Malley, Michael J. and Anna Uhl Chamot. *Learning Strategies in Second Language Acquisition*, Cambridge University Press, England, 1990.
- Owca, Sally, Emmie Pawlak and Melanie Pronobis. *Improving Student Academic Success Through the Promotion of Listening Skills*, Saint Xavier University Press, London, 2003.
- Oxford, Rebecca. “Research Update on Teaching L2 Listening”, *System*, 21 (2), 1993, pp. 205-211.
- Richards, Jack. “Second Thoughts on Teaching Listening”, *RELC Journal*, 36 (1), 2005, pp. 85-92.
- Rost, Michael. *Teaching and Researching Listening*, Longman, New York, 2002.
- Solak, Edina. “Bosna Hersek’te Türkçe ve Türk Dili Eğitimi ile İlgili Çalışmalar”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 2011, s. 165-174.
- Vandergrift, Larry. “Listening to learn or learn to listen?”, *Annual Review of Applied Linguistics*, 24, 2014, pp. 3-25.
- Vandergrift, Larry. “Orchestrating Strategy Use: Toward a Model of the Skilled Second Language Listener”, *Language Learning*, 53 (3), 2003, pp. 463-496.
- Vandergrift, Larry. “The Comprehension Strategies Of Second Language (French) Listeners: A Descriptive Study”, *Foreign Language Annals*, 30, 1997, pp. 387-409.

- Willis, Jane. *Teaching English Through English*, Longman, London, 1981.
- Yavuz, Fatih. "İngilizceyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin Dinleme Becerilerinde Kullandıkları Strateji ve Taktikler", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (25), 2011, s. 288-299.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Yükselci, Sema. *Teachers' Practices and Perceptions Regarding Listening Strategies, and Perceptions of Difficulties Likely to Arise in English Listening Comprehension Lessons*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.